Besim Atalay'ı Kaybettik!

Bir ömür pahasına topladığı değerli eserler karşısında.

Çince'ye dahi çevrilmiş olan "Kur'anı Kerim„in Türkçe'ye ilk defa tam bir tercümesini yapan Besim Atalay olmuştu, ünlü dil bilgini, bu işe seksen üç yıllık ömrünün 20 yılını vermişti.

YAZAN: TURGUT ETİNGÜ

ANKARA'NIN göklerinde, sanki binlerce hallaç, yumuk yumuk pamuklarını atıyordu! Gökten inen öylesine bir kar bombardımanı vardı.

Etraf bembeyazdı. Ankara Kalesi'nin en sivri burcundan başlayıp, aşağıya doğru dikişsiz ak bir entari, bütün şehrin üzerine geçmiş gibiydi...

1961 yılı ocak ayının 6'ncı günü, biz, Cebeci'de aradığımız evi Talatpaşa bulvarından sola ayrılan Yeşerti sokağının hemen başında bulmuştuk. İki katlı, eski stil bir Ankara evi idi. Bir zamanların Türk Ocakları'na tahsis edilen binaları andırır görünüşte idi. Burada, eski Kütahya milletvekili ve Türk Dil Kurumu üyelerinden Besim Atalay oturuyordu.

Bu muhterem ve büyük insanla, Kur'an'ın Türkçe'ye çeviri çalışmalarında kendisine yardımcı olmak üzere müessesem tarafından vazifelendirilmiştim.

Sonradan tamam 4 yıl, bazı kış ayları Ankara'daki evinde, yaz ayları İstanbul'da, Feneryolu'nda yazlık kaldığı bir diğer evinde birlikte çalıştık.

BİTMEYEN BİR ÇALIŞMA GÜCÜ

Şekeri vardı. Kalbi vardı. Sindirim sistemi iyi çalışmıyordu. Hâd romatizmadan şikâyetçiydi. Hatta evinin merdivenlerini çıkarken, büyük acı çektiği belli oluyordu. Ama, 83 yıllık yaş dönemi içinde hayata gözlerini kapayacağı ana kadar saygıya değer bir çalışma gayreti gösterdi. Bir taraftan dilimiz için büyük değer ifadesi olan Kur'anı Kerim'in Türkçe'ye çevirisinin son tashih işlerini birlikte devam ettiriyor; bir taraftan da, gerek Ankara'da çıkan gazete ve dergilere ve gerekse İstanbul'da yayınlanan gazetelere dil üzerindeki düşüncelerini aksettiren makaleler gönderiyordu. Bununla da kalmayarak, polemiklerinde nasıl sert bir ceviz olduğu kanısını da zaman zaman karşı düşüncedeki kimselere kabul ettiriyordu.

Yorulduğu zaman bana çocukluğundan kalma anılarını anlatırdı. Bir defasında şöyle demişti:

«... Küçükken, halkla ve bilhassa köylümüzle düşüp kalkmayı severdim. Türk aydını ile, Türk halkı arasında bir anlaşma dili bulunmayışı dikkatimi çekti. Bundan ötürü ilkin arı bir Türkçe ile yazışmayı ilke edindim. Türkçecilik ülküsü buradan başladı. Sonraları İzmir'de Ahenk, Konya'da Osmanlı gazetelerinde bu amacı ara vermeksizin savundum.»

Çocukluğunun 11 yılını medrese öğrenciliğinde geçirmiş! Bu esaslı dinî kültüre rağmen, sapık düşüncelerin etkisinde kalmaksızın ilkin din adamı olmuş. İstanbul'a geldiği zaman da Erkek Öğretmen Okulu (Darülmuallimin) nu bitirmiş. Bu defa da müspet ilim yönünden bilgisini geliştirmiş. Sonra bu bilgilerin birleşimi sonucu olarak, şu yargıya varmış:

«... O sırada (1912-1920) Anadolu'da Türkler yaşıyordu ama, Türklük yaşamıyordu. Binlerce yıllık geçimişin kültürü küllendirilmişti. Din, gerici ve sapık düşünceli kimselerin elinde ilkel bir durumda, softa ve yobazların geçim vasıtası halindeydi. İslâmın nuru aydınlığını kaybetmişti. Ben ve benim gibi düşünen bir avuç insanın çalışmalarımızla halka inmemizin gerektiğine inandık. Bunun için dilimizden, aydın-halk dili ayrımının kalkmasına çalıştık. İlkin adlarımızın Arap etkisinden kurtulması için doğacak çocuklarımıza olsun Türk isimlerinin verilmesine öncü olduk. Marif müdürlüklerine, okul öğretmenlerine mektuplar yazdık. Kurtuluş Savaşı'nda olsun, 1'inci Büyük Millet Meclisinde olsun, ümmetçilik politikası yerine Türkçülük ve Türkçecilik düşüncelerini yaydık. İlk defa Ankara'da; Samih Rifat, ben, Velet Çelebi, şair Mehmet Emin (Yurdakul) toplanarak, Türk Dili'nin yeni baştan düzenlenmesi için bir dernek kurma çabasına geçtik. Bütün ömrümü bu düşünceye verdim. İlmî olarak 45 yıldır dil üzerinde çalışıyorum. Bütün Tarama ve Derleme Dergileri elimden geçti. Bu arada «Divan-ü Lûgat-it Türk» ü dilimize çevirdim.»

Dil çalışmaları için geniş bir kültüre sahipti. Türkçe'nin Doğu'da, Batı'da kullanılışı ile gerekli kuralları çok iyi öğrenmişti. Bütün diyaleklerini bilirdi. Eski, yeni Arapça'yı, Farsça'yı, Fransızca'yı hatasız, hem okur, hem yazar, hem de konuşurdu.

GELENEKÇİ VE DEVRİMCİ

«Ben, derdi, gelenekçiyim. Fakat bu bakımdan taassuba kaçmam. Çağın ve zamanın gerektirdiği her devrimci hareketi benimserim.»

Kur'an'ın, Türkçe'ye çevirisi için çok uğraştı. Takatının üstünde bir gayret gösterdi. Bana şöyle diyordu:

«... Eserlerimin içinde en önemlisi bence Kur'an'ın Türkçe'mize çevirisidir. Bunun için ömrümün 20 yılını verdim. En küçük nüans farkları için, eski Arapçanın köklerine indim. Yüzlerce cilt yazma-basma birçok ünlü kişilerin tefsirlerini inceledim. Ünlü Kur'an yazmalarını gözden geçirdim. Tanrı Kitabının şiiriyetini bozmamak için, Türkçe karşılıklarının da esnek ve ahenk kaidesine en uygun olanlarını arayıp, seçtim. Biliyorsunuz ki, Kur'an'ın aslı manzumdur. Bunun içindir ki, Kur'anı Kerim'e «Nazmı Celil» der, Araplar. Bu nazım, Arap nazmına uygun değildir. Küçük bir bölümü hariç, Tanrı Kitabı'nın bütünü Türkçe'nin hece veznine uygundur. Meselâ «Besmele» 3-3-9' ludur. Ölçü her âyette, bazen de 3-5 âyette bir kere değişmektedir. Kur'an-ı Kerim'deki ritim, buradan gelir. Bunu Araplar anlamamıştır.»

İşte, geçen günler içinde, Ankara toprağına verdiğimiz Besim Atalay'ın yüce kişiliğinden bir, iki hatıra kırıntısı. Ama mana âleminde bir Besim Atalay var ki, sayfaları ne okunmakla biter, ne de adı kolay unutulur.

FRANSIZ Rivyerasının cennet köşelerinden biri olan Cap d'Ail'de, manzaraya bütünüyle hâkim, zarif villalardan birinin dik merdivenlerini çıktıktan sonra açık kapısından içeri giren gazeteci, etrafına baktı ve kimseleri göremeyince, sesinin bütün gücüyle seslendi:

— Kimseler yok mu evde?

Çağrısına cevap alamadı. Ev âdeta terk edilmiş gibiydi. Gazeteci, Akdeniz'e bakan pencerelerin yanındaki küçük odaya yöneldi. Burada, köşedeki bir divana sırt üstü uzanmış bir genç kız, telefonu kulağına dayamış, konuşuyordu. Sırtında çiçekli bir bikini vardı. Yüzünün bebek ifadesine mukabil, dolgun göğüsleri bikinisinin üst kısmını cömertçe dolduruyordu. İnce beli ve mevzun bacakları gerçekten güzeldi. Gazeteci bu manzarayı kısa bir süre seyredip, «Hayley!» diye seslendi. «Hayley Mills! Lütfen şu telefonu artık bırakır mısınız?»

Genç kız başını kaldırdı, gülümsedi, sonra çabucak toparlanıp telefonu kapattı. «Günaydın,» diye cevap verdi.

Gazeteci, «Kapı açıktı,» dedi. «Yani kim isterse girip sizi kaçırabilirdi; babanızın şaraplarını, Beatle plaklarınızı, annenizin tablolarını da çalabilirdi. Düşünün bir kere. Ne güzel bir başlık olurdu bu, gazeteler için: «Hayley Mills, Fransız Rivyerasında kaçırıldı!»

Genç kız neşeyle:

— İyi haber, dedi. Ama pazar günleri olmaz böyle şey. Annem dışarı çıktı, şimdi döner. Babamla Jonathan da sandalla geziyorlar. Nerede ise dönerler.

Gerçekten de biraz sonra ünlü İngiliz aktörü John Mills, oğlu ile beraber eve geldi. Az sonra annesi de arabayla yetişti. Hayley telâşla koşarak, «İşte hepsi burada! Mills'ler ne kadar randevularına sadık, değil mi?» diye seslendi.

Hayley odaya giren annesinin, sırtındaki bikiniyi tasvip etmeyen bakışları karşısında çıktı, biraz sonra hafif bir plaj kıyafetiyle geri döndü.

— Şimdi 19 yaşında kocaman bir kız oldun Hayley! Ne dersin?...

— Bilmem ki. Doğrusu artık büyümek istemiyorum. Benim yerime annemin, babamın karar vermesi gereken bir sürü önemli meselenin bu yoldan halledilmesinden son derece memnunum. Belki 19 yaşında olmak çok iyi bir şey değil, ama 20'sinde olup da bir sürü önemli kararlar almak, çok daha zor!

— Öyle deme. Şimdi kızlar 18'inde evleniyorlar...

— Oh, ben evlenemem! Böyle bir şeye kalkışacak olursam, cinayet işlemiş olurum. Henüz olgunlaşmadım.

— Erkek arkadaşların var mı?

— Elbette.

— Peki, özellikle beraber olmak istediğin erkek arkadaşın?

— Durun bir düşünelim bakalım... Evet, meselâ bir filim rejisörünün oğlu olan Michael Anderson... Sonra Frank Sinatra Jr., öyle hoş çocuktur ki. İki yıldır arkadaşız!

— Onlarla mektuplaşıyor musun?

— Yo, hayır! Mektup yazmasını hiç sevmem. Gerekirse telefon ederim.

— Hayley, evlenirsen, bir İngiliz erkeği ile evlenmeyi mi tercih edersin?

— Evet... Mutlaka öyle yaparım.

— Neden acaba?

— Neden mi? Çünkü kendim sapıma kadar İngilizim de ondan. İngiltere'ye hayranım. Bütün emelim bu ülkede yerleşip yaşamak. Ama bir Japonla veya Eskimoyla evlenecek olsam gene İngiltere'de yaşamak isterim. Sonra İngiliz erkekleri başka oluyorlar. Meselâ Amerikalı delikanlılar da hoş çocuklar. Çok da zekiler. İnsan onlarla pek tatlı vakit geçirebiliyor. Ama mesele bütün ömür boyunca emniyetini sağlamaya gelince,